

در مرکز نشر دانشگاهی چه می‌گذرد

نصرالله پورجوادی

جنب آن انتشار مجله نشر دانش است. البته چاپ و انتشار کتاب بخش عمده فعالیت انتشاراتی مرکز را تشکیل می‌دهد ولی در زمینه انتشار مجله، فعالیت مرکز به چاپ نشر دانش محدود نمی‌شود. گستردگی این فعالیت در زمینه انتشار مجلات علمی به حدی است که می‌توان آن را در ذیل عنوانی خاص شرح داد، ولی قبل از آن بهتر است به شرح بخش اول و عمده فعالیت مرکز، یعنی انتشار کتاب بپردازیم.

۱) انتشار کتاب. یکی از سیاستهای مرکز نشر از بدو تأسیس این بود که همه کتابهای خود را، اعم از تألیف و ترجمه، ابتدا به دست ویراستاران بسپارد و پس از ویرایشهای لازم آنها را چاپ کند، تا بدین ترتیب کتابی به جامعه علمی و دانشگاهیان عرضه کند که مطالبش هم از لحاظ علمی صحیح و دقیق باشد و هم از لحاظ نثر فارسی مفهوم و منطبق بر قواعد لازم رعایه زبان فارسی و اصطلاحات آن حتی المقدور فارسی و یکدست باشد. با همه تلاشی که برای رسیدن به این هدف به عمل آمد، متأسفانه در حین کار مشاهده شد که به دلیل کمبود امکانات و قلت عدده ویراستاران خیره و فشار کار و نیاز مبرم دانشجویان و استادان به متون درسی، رعایت این اصل عملاً از حیث استطاعت ما بیرون است. از سوی دیگر، ما نمی‌خواستیم اصل مهمی را که به عنوان یک ناشر دانشگاهی برای خود در نظر گرفته بودیم به دست فراموشی بسپاریم. تنها راه معقولی که در پیش داشتیم این بود که از یک طرف سعی کنیم به اصل اساسی خود وفادار باشیم، و از طرف دیگر متون مورد نیاز را هرچه زودتر منتشر کرده به دست خوانندگان آنها برسانیم. از این رو، کتابهای موجود را به دو دسته تقسیم کردیم: ۱) کتابهایی که ویرایش شده بود، و ۲) کتابهایی که ویرایش نشده بود، ولی ناگزیر از چاپ و تکثیر آنها بودیم. در مورد دسته دوم نیز، در عمل مشاهده کردیم که بعضی را می‌توان با اندکی اصلاح به نحوی آراسته تر چاپ کرد. این دسته را تحت

نزدیک به چهار سال است که از تأسیس مرکز نشر دانشگاهی می‌گذرد. این مرکز که ابتدا با دو اتاق خالی در محل ستاد انقلاب فرهنگی (ساختمان وزارت فرهنگ و آموزش عالی) کار خود را آغاز کرد، هم اکنون در دو ساختمان بزرگ با متجاوز از یکصد اتاق و چندین انبار بزرگ به صورت یکی از بزرگترین مؤسسات انتشاراتی کشور و محققاً مهمترین ناشر دانشگاهی درآمده که قریب چهارصد عضو علمی و متخصص امور نشر و کارمند اداری در آن فعالیت می‌کنند. کیفیت تکوین و چگونگی گسترش این مؤسسه که یکی از دستاوردهای انقلاب فرهنگی است داستانی است که شرح آن محتاج به فرصت و مجال دیگر است. در اینجا برای اینکه خوانندگان نشر دانش را تا اندازه‌ای با نوع فعالیت‌های این مرکز آشنا کنیم گزارشی اجمالی از فعالیت‌های سال گذشته آن را ارائه خواهیم داد.

فعالیت‌های مرکز نشر در سال گذشته

نخستین مطلبی که یک ناشر در گزارش سالانه خود می‌تواند ذکر کند کمیت تولیدات خودش است. در مورد مرکز نشر دانشگاهی نیز که قبل از هر چیز یک ناشر است می‌توان از همینجا آغاز کرد. ولی این مؤسسه در سال گذشته فقط به عنوان یک ناشر عمل نکرده است، بلکه در جنب فعالیت‌های انتشاراتی خود وظیفه سنگین دیگری به عهده داشته و آن وارد کردن کتابهای خارجی بوده است. بنابراین، در اینجا فعالیت‌های مرکز نشر را تحت دو عنوان، یکی انتشارات و دیگر واردات کتابهای خارجی، گزارش خواهیم کرد.

الف) انتشارات

اکثر کسانی که کم و بیش با فعالیت انتشاراتی مرکز آشنا هستند گمان می‌کنند که این کار منحصر به چاپ کتاب و در

عنوان «درسنامه» منتشر کردیم. و اما بعضی از کتابها نیز بود که مجال هیچ گونه اصلاح در آنها نبود و ما ناگزیر بودیم که آنها را به همان صورت دست نوشت یا ماشین نوشت تکثیر کنیم. این قبیل کتابها را تحت عنوان «جزوه های درسی» منتشر کرده ایم. حال، در مورد هر يك از این سه قسم (کتابهای ویرایش شده، درسنامه ها، و جزوه ها) و کیفیت و کمیت آنها توضیح خواهیم داد.

- کتابهای ویرایش شده. این دسته از کتابها آثاری بود که یا ویرایش آنها برای ما مقدور بوده و پس از انجام ویرایش مبادرت به چاپ و نشر آنها کردیم، یا آثاری بود که مؤلفان و مترجمان دقیق و کارآزموده آنها را تهیه کرده بودند و نیازی به ویرایش نداشتند - به تعبیری می توان گفت که تألیف یا ترجمه و ویرایش این کتابها توسط خود نویسنده یا مترجم انجام گرفته بود. تعداد این قبیل کتابها در سال گذشته بالغ بر ۶۵ عنوان بود. این کتابها غالباً با حروفچینی و چاپ نسبتاً منقح منتشر شد.

- درسنامه ها. این دسته از کتابها آثاری بود که از نظر ناشر محتاج به ویرایش بود، ولی به دلیل کمبود وقت یا نداشتن ویراستار قابل، ویرایش آنها مقدور نبود. این آثار عموماً متون درسی دانشگاهها بود و مرکز ناگزیر بود که هر چه زودتر آنها را تکثیر کند. البته، اگرچه ویرایش دقیق این آثار ممکن نبود، اما سعی شد تا حدودی دقتهای نسخه پردازی، حروفچینی یا ماشین نویسی، صفحه آرایی و استانداردهای رایج در قطع کتاب در مورد آنها اعمال شود. تعداد این دسته از کتابها ۲۱ عنوان بوده است که همگی در بیش از یک هزار نسخه (حد اکثر تا ۶۰۰۰ نسخه) تکثیر شده است.

- جزوه ها. این دسته از آثار نیز مانند «درسنامه ها» به ویرایش محتاج بود، ولی انجام دادن این کار میسر نبود. فرق جزوه ها با درسنامه ها این بود که تعداد نسخه های مورد نیاز جزوات معمولاً کمتر از یک هزار بود و مرکز بدون رعایت اصول نسخه پردازی و صفحه آرایی غالباً به همان صورتی که مؤلف یا مترجم دست نوشت اثر را تحویل داده بود، آنها را تکثیر کرد. تعداد این آثار در سال گذشته بالغ بر ۲۸ عنوان بود.

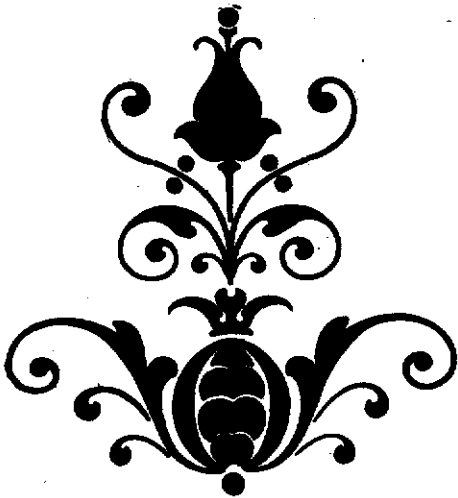
*

همان طور که گفته شد، چاپ و تکثیر درسنامه ها و جزوه ها، به دلیل نیاز فوری به آنها بوده است. البته، در میان این آثار، متونی بوده است که درسی نبوده، ولی به عنوان مرجع می توانسته است مورد استفاده قرار گیرد. بیشتر این آثار در آینده پس از انجام اصلاحات به صورت بهتر چاپ خواهد

شد - جزوه ها به صورت درسنامه ها یا کتابهای ویرایش شده، و درسنامه ها به صورت کتاب ویرایش شده تجدید چاپ خواهد شد. مثلاً در سال گذشته دو اثر در نیمسال اول به صورت جزوه درسی تکثیر شد، و در نیمسال دوم به صورت کتاب ویرایش شده در چندین هزار نسخه به چاپ رسید.

در اینجا لازم است به مشکلی اشاره کنم که تلاش مرکز برای رفع آن منجر به تشکیل شورایی متشکل از ویراستاران کارآزموده و کارشناسان شد. طبقه بندی کتابها با توجه به تنوع موضوعات آنها کاری بس دشوار بود، به همین دلیل گاهی اوقات تعیین مرز میان کتابهای ویرایش شده و درسنامه ها محتاج به نظر کارشناسان و متخصصان بود. برای این منظور شورایی در مرکز نشر تحت عنوان «شورای ویرایش» تشکیل گردید. اساسنامه این شورا در ۶۲/۲/۲۰ به تصویب شورای عالی مرکز نشر رسید و تاکنون این شورا به طور متوسط ماهی سه یا چهار جلسه تشکیل داده است. از این تاریخ به بعد همه کتابهای مرکز قبل از تصویب شورای عالی در شورای ویرایش مورد بررسی قرار گرفته و در مورد طبقه بندی آنها و تعیین ویراستار و نوع چاپ در این شورا تصمیم گرفته شده است. رسیدگی به کلیه مسائل ویرایش و ویراستاران و تعیین ضوابط ویراستاری به طور کلی از وظایف این شورا بوده است.

۲) نشریات ادواری. بسیاری از خوانندگان نشر دانش این مجله را تنها نشریه ای می دانند که مرکز نشر هر دو ماه يك بار منتشر می کند. (سال گذشته نیز شش شماره از این مجله منتشر شد، که هر شماره بالغ بر دوازده هزار نسخه بوده است.) گرچه نشر دانش اولین نشریه ای است که مرکز نشر منتشر کرده است، ولی تنها نشریه مرکز نبوده است. انتشار نشریات فرهنگی و تحقیقی و تخصصی یکی از اهداف مرکز نشر بوده است. از تابستان ۱۳۶۰ مرکز مبادرت به انتشار نشریه ای

به زبان انگلیسی تحت عنوان القلم کرد. این نشریه به مدت یک سال و نیم (سه شماره) منتشر شد، ولی متأسفانه به دلیل مشکلات متعددی که در راه انتشار يك مجلهٔ خارجی بود از ۱۳۶۱ انتشار آن متوقف شد.

و اما اولین نشریه در گروه‌های تخصصی که مرکز انتشار داد مجلهٔ فیزیک بود. این مجله که فصلنامه است به همت گروه فیزیک تهیه می‌شود و در سال گذشته سه دفتر از این مجله به چاپ رسید (شماره‌های پاییز و زمستان در يك دفتر). علاوه بر مجلهٔ فیزیک، مجلات دیگری در سال گذشته پایه‌ریزی شد. یکی از آنها مجلهٔ بهداشت جهان است که قرار است به صورت فصلنامه منتشر شود. این مجله براساس مجلهٔ بهداشت جهان، که یکی از نشریات معتبر سازمان جهانی بهداشت است، با همکاری گروه بهداشت مرکز نشر دانشگاهی و انجمن بهداشت ایران منتشر می‌شود. نخستین شمارهٔ این مجله که مربوط به زمستان سال گذشته است در اردیبهشت امسال منتشر شد. دو مجلهٔ تخصصی دیگر که پایه‌گذاری شده است یکی در رشتهٔ زبان‌شناسی است و دیگر در علوم عقلی و اسلامی (فلسفه، کلام، عرفان، و غیره). شماره‌های نخستین این مجله‌ها زیر چاپ است و انشاءالله در اواخر بهار منتشر خواهد شد.

فعالیت مرکز نشر در انتشار مجلات علمی به مجلات مذکور ختم نمی‌شود. اگرچه هدف عمده و اصلی مرکز چاپ و نشر کتابهای درسی دانشگاهی است، ولی هیچ محققی نمی‌تواند اهمیت فوق‌العادهٔ مجلات علمی را نادیده بگیرد. از این رو مرکز نشر قصد دارد به منظور نشر مقالات علمی و تحقیقی و ترجمهٔ مقالات علمی از زبانهای خارجی به فارسی، در رشته‌های دیگر نیز مجلات دیگری به تدریج منتشر کند.

۳) ملاحظاتی در باب تجدیدچاپ کتابها و تیراژ بالای بعضی از آنها. علاوه بر کتابها و نشریاتی که در سال گذشته نخستین بار به چاپ رسیده، کتابها و نشریاتی نیز بوده که نسخه‌های چاپ اول آنها نایاب شده و مرکز مجبور به تجدیدچاپ آنها شده است. در میان کتابها ۱۳ کتاب بود که به چاپ دوم رسید. کتاب معارف اسلامی که کتاب درسی همهٔ دانشجویان است، در سال گذشته سه بار چاپ شد. تعداد نسخه‌های چاپ اول و دوم این کتاب ۶۰۰۰ و چاپ سوم آن ۲۵۰۰۰ بود. حساب دیفرانسیل و انتگرال نیز دوبار در سال گذشته تجدیدچاپ شد.

از میان مجلات مرکز که به تجدیدچاپ رسید، شمارهٔ اول از سال اول نشر دانش بود که نسخه‌های آن نایاب شده بود و مرکز بنا به تقاضای خوانندگان این شماره را تجدیدچاپ کرد.

شمارهٔ اول مجلهٔ فیزیک نیز (که ۲۰۰۰ نسخه در چاپ اول تکثیر شده بود) اندکی پس از انتشار نسخه‌های آن نایاب شد و چاپ دوم در ۲۰۰۰ نسخهٔ دیگر انجام گرفت.

تیراژ بالای این کتابها و تجدیدچاپ آنها در فاصله‌های کوتاه حاکی از تحول بی‌سابقه‌ای است که در کشور ما پدید آمده است - تیراژ کتابهایی چون اندیشه‌های بنیادین اسلامی و ادبیات فارسی و تاریخ تحلیلی اسلام و معارف اسلامی رقی میان ۲۰ تا ۵۰۰۰ نسخه بوده است. بدیهی است که علت بالا بودن تیراژ این کتابها الزامی بودن این دروس برای همه دانشجویان است. ولی کتابهایی هم بوده است که صرفاً به دلیل کیفیت ممتاز آنها پرتیراژ بوده است. مهمترین اینها کتاب حساب دیفرانسیل و انتگرال بود که چاپ دوم آن در فروردین گذشته با ۱۱۰۰۰ نسخه انجام گرفت. پیش‌بینی می‌شد که این نسخه‌ها احتیاجات دو سال دانشگاهها را برآورده کند، ولی پس از سه ماه وقتی همهٔ نسخه‌های این کتاب به فروش رفت، معلوم شد که این پیش‌بینی درست نبوده است. چاپ سوم این کتاب با ۱۵۰۰۰ نسخه در مهرماه گذشته به بازار آمد، و عجیب آنکه این بار نیز طولی نکشید که همهٔ نسخه‌های آن باز نایاب شد. کتاب دیگر شیمی عمومی (شیمی با نگرش مفهومی) بود که پس از چاپ آن به صورت جزوهٔ درسی، مرکز نشر اقدام به چاپ این اثر به صورت کتابی منقح نمود. این کتاب در ۱۱۰۰۰ نسخه تکثیر شد و پیش‌بینی می‌شد که این تعداد نسخه احتیاجات دو سال دانشگاهها را برآورده کند، ولی سه ماه طول نکشید که همهٔ نسخه‌های آن به فروش رفت.

این تیراژها، همان‌طور که گفته شد، برای کتابهای درسی دانشگاهی در ایران بی‌سابقه است. استقبال که از این کتابها می‌شود معلول چند علت است. در رأس همهٔ آنها بازگشایی و

دانشگاهی به کتابهای جدید پدید آمده بود. دولت جمهوری اسلامی ایران برای حل مسأله واردات کتاب، مرکز نشر دانشگاهی را مأمور انتخاب و خرید و فروش کتابهای خارجی کرد.

مرکز نشر با همکاری استادان و هیأت‌های علمی و متخصصان خود در سال گذشته انتخاب و خرید کتابهای خارجی (در درجه اول انگلیسی‌زبان) را آغاز کرد. در ظرف مدتی کمتر از یکسال بیش از ۲۰۰۰۰ عنوان کتاب در همه رشته‌ها انتخاب شد و بالغ بر ۲۰۰۰۰۰ نسخه از کشورهای اروپایی (بخصوص انگلستان) و آسیایی (در رأس آنها هندوستان) وارد شد.

فعالیتی که مرکز نشر در زمینه عرضه کتابهای خارجی انجام داده کاملاً موفقیت‌آمیز و از بعضی جهات بی‌سابقه بوده است. یکی از جهات عمده موفقیت مرکز در قیمت‌گذاری کتابها بوده است. از آنجا که مرکز مؤسسه‌ای است غیر انتفاعی، کتابهای وارد شده را با قیمت‌های مناسب و گاهی نازلتر از قیمتی که در کشورهای تولید کننده به فروش می‌رسد به خریداران عرضه کرد. علاوه بر این، از آنجا که مرکز نشر یک مؤسسه فرهنگی است توانست فارغ از محدودیتهایی که معمولاً واردکنندگان بخش خصوصی با آنها مواجه‌اند فعالیت کند. در بخش خصوصی، کتابفروشان معمولاً عنوانهای کمتر را با نسخه‌های بیشتر وارد می‌کردند، ولیکن سعی مرکز در این بوده است که تنوع عنوانها را بیشتر کند تا بدین نحو سطح اطلاعات جامعه علمی کشور را بالاتر برد.

یکی از اقدامات دیگر مرکز برای آگاه کردن متخصصان و دانشمندان و عموم دانشگاهیان از کتابهای منتشر شده در رشته‌های گوناگون ایجاد نمایشگاههای کتاب بوده است. فروشگاه مرکز در خردادماه سال گذشته با تأسیس نمایشگاهی از کتابهای فنی و علوم دقیقه آغاز به کار کرد. در فروردین ماه سال جاری نمایشگاه دیگری در رشته ریاضی و علوم کامپیوتر همزمان با کنفرانس ریاضی در شیراز برگزار کرد. در اوائل اردیبهشت ماه نمایشگاه کوچکی از کتابهای نظامی در محل مرکز تشکیل شد. و بالأخره هم‌اکنون که این گزارش نوشته می‌شود مقدمات تشکیل بزرگترین نمایشگاه بین‌المللی کتابهای پزشکی فراهم شده که قرار است با عرضه بیش از ۵۰۰۰ عنوان کتابهای پزشکی در ۲۶ اردیبهشت ماه سال جاری در محل دائمی نمایشگاهها گشایش یابد. چندین نمایشگاه دیگر نیز در رشته‌های دیگر برنامه‌ریزی شده است که انشاءالله در سال جاری به تدریج برگزار خواهد شد.

نوگشایی دانشگاهها، افزایش عدّه دانشجویان، ترجمه‌های خوب، ویرایش و حروفچینی و چاپ دقیق و پاکیزه، و بالأخره توزیع سریع و گسترده کتابهای مرکز در سراسر کشور است. استقبالی که بدین نحو از کتابهای دانشگاهی مرکز نشر می‌شود نشان می‌دهد که چه خلأ بزرگی در زمینه کتابهای دانشگاهی در مملکت وجود دارد و چه وظیفه و مسئولیت سنگینی به عهده مرکز نشر دانشگاهی نهاده شده است.

۴) وسائلی که در اختیار مرکز نشر است. با وجود اینکه مرکز نشر یکی از بزرگترین ناشران کشور و محققاً بزرگترین ناشر دانشگاهی کشور است، از حیث تجهیزات و وسایل چاپ و نشر نسبتاً فقیر است. مرکز در مراحل اولیه و اساسی تولید مستقل و کاملاً متکی به کارشناسان و متخصصان خود است. کارهای اولیه که یک ناشر باید خود انجام دهد از قبیل ویرایش، نسخه‌پردازی، تعیین حروف، غلط‌گیری، صفحه‌آرایی و طراحی همه در خود مرکز نشر انجام می‌گیرد. ولی عکاسی و تهیه فیلم و زینک (لیتوگرافی) و چاپ و صحافی در خارج از مرکز انجام می‌شود. کتابهایی که حروفچینی و فرمول‌چینی آنها دستی است همه در خارج از مرکز در چاپخانه‌های دولتی و خصوصی حروفچینی می‌شود. حروفچینی بعضی از کتابها در خود مرکز با ماشین‌تحریر آی‌بی‌ام صورت می‌گیرد، ولی کمیت این کار در مقایسه با کتابهایی که در خارج حروفچینی دستی و ماشینی می‌شود بسیار ناچیز است. در اوایل اردیبهشت سال جاری مرکز مجهز به یک دستگاه ماشین حروفچینی کامپیوتری لاینوترون شد که قادر است ۳۰ درصد از کارهای حروفچینی مرکز را انجام دهد. این دستگاه که ماشین حروفچینی لاینوترون ۲۰۲ است. جدیدترین ماشینی است که در ایران شروع به کار کرده است. (چند دستگاه لاینوترون ۳۰۳ و ۵۰۵ در ده سال گذشته در مؤسساتی چون روزنامه کیهان و روزنامه اطلاعات و چاپخانه افسست و انتشارات سروش و دانشگاه آزاد سابق فعالیت داشته است، ولیکن این ماشین از همه آنها پیشرفته‌تر است.) حروفچینی این شماره نشر دانش با همین ماشین انجام گرفته است.

ب) فروش کتابهای خارجی

یکی دیگر از فعالیتهای عمده مرکز نشر دانشگاهی در سال گذشته وارد کردن کتابهای خارجی و ایجاد نمایشگاهها و فروش کتاب بوده است. در سالهای ۶۰ و ۶۱ به دلیل متوقف شدن ورود کتابهای خارجی، نیاز شدیدی در جامعه علمی و